

Súdnicstvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov

Zhrnutie

V Charte základných práv Európskej únie sú ustanovené práva, ktoré majú osobitný význam pre práva detí v súdnych konaniach. Najdôležitejšie sú ľudská dôstojnosť (článok 1), zákaz mučenia a neludzkeho alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu (článok 4), právo na slobodu a bezpečnosť (článok 6), rešpektovanie súkromného a rodinného života (článok 7), ochrana osobných údajov (článok 8), nediskriminácia (článok 21), práva dieťaťa (článok 24) a právo na účinný prostriedok nápravy (článok 47).

Efektívna účasť detí na súdnom konaní je zásadná pre zlepšenie fungovania súdnicstva. Európske a medzinárodné nástroje v oblasti ľudských práv uznávajú význam účasti detí na týchto konaniach. Členským štátom Európskej únie (EÚ) ukladajú zabezpečiť, aby záujem dieťaťa bol prvoradým hľadiskom pri všetkých postupoch týkajúcich sa detí. Zaobchádzanie s deťmi v súdnych systémoch v rámci EÚ však stále vyvoláva obavy.

Európska komisia rôznymi spôsobmi podporuje úsilie zamerané na vytvorenie súdnicstva, ktoré vo väčšej miere zohľadňuje potreby detí. Vo svojom Programe EÚ v oblasti práv dieťaťa (2011 – 2014) medzi priority zaradila súdnicstvo zohľadňujúce potreby detí, pričom uviedla rôzne návrhy na posilnenie príslušných procesných záruk, vykonávanie príslušného výskumu právnych predpisov

a politiky v EÚ-28 a podporovanie členských štátov v zlepšovaní ochrany. V nadväznosti na správu Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA) z roku 2015 o súdnicte zohľadňujúcom potreby detí vydala Komisia informačný dokument o účasti detí na trestnoprávných, občianskoprávných a správnych súdnych konaniach v 28 členských štátoch EÚ. Komisia sa tiež zaviazala uverejniť dokument Rady Európy z roku 2010 *Usmernenia o súdnicte zohľadňujúcom potreby detí*, v ktorom sa propagujú práva detí na to, aby boli vypočuté, informované, chránené a nediskriminované, ako aj zásada záujmu dieťaťa.

Agentúra FRA v spolupráci s Európskou komisiou zhromaždila a analyzovala údaje s cieľom určiť, do akej miery sa tieto práva dodržiavajú v praxi. Urobila tak na základe rozhovorov s odborníkmi a deťmi, ktoré boli účastníkmi v súdnom konaní. Prvá správa agentúry FRA o jej výskume v roku 2015 bola zameraná na hľadiská odborníkov.

V tomto zhrnutí sú uvedené hlavné zistenia druhej správy. Táto správa je zameraná na hľadiská detí, uvádzajú sa v nej ich názory na faktory, ktoré bránia ich plnej účasti na konaní, a na úsilie, ktoré môže pomôcť pri prekonávaní týchto prekážok. Podobne ako v prvej správe sa v nej zdôrazňuje, že v celej EÚ je potrebné vykonať ešte veľa práce v záujme toho, aby súdnicstvo skutočne zohľadňovalo potreby detí.

Zhromažďovanie a rozsah údajov

Európska komisia vo svojom Programe v oblasti práv dieťaťa uviedla, že nedostatok spoľahlivých a porovnateľných údajov bráni rozvoju a vykonávaniu politík založených na dôkazoch. Komisia a agentúra FRA v záujme riešenia tohto nedostatku údajov posúdili doterajšiu prácu v tejto oblasti. Koordinované a systematické zhromažďovanie údajov zahŕňalo ukazovatele týkajúce sa práv detí, ktoré agentúra FRA vypracovala v roku 2010 a ďalej rozpracovala v roku 2012 v súvislosti s rodinným právom. Ukazovatele vychádzajú z modelu založeného na právach, ktorý vypracoval Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva (OHCHR) a je určený na hodnotenie:

- záväzkov nositeľov povinností (štrukturálne ukazovatele);
- úsilia (ukazovatele procesu) na splnenie týchto noriem;
- výsledkov (ukazovatele výsledkov).

Agentúra FRA uskutočnila tiež v 10 členských štátoch EÚ výskum v teréne založený na rozhovoroch. Tieto krajiny boli vybrané tak, aby odrážali rozmanitosť súdnych systémov a postupov týkajúcich sa účasti detí v súdnictve: Bulharsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Chorvátsko, Nemecko, Poľsko, Rumunsko, Španielsko a Spojené kráľovstvo.

Prvá časť práce agentúry FRA, prezentovaná v hlavnej správe a zhrnutí, bola zameraná na hľadiská odborníkov. Publikácia *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* vychádzala z odpovedí 570 sudcov, prokurátorov, právnikov, zamestnancov súdov, psychológov, sociálnych pracovníkov a policajtov, ktorí sú v každodennom kontakte s deťmi počas trestnoprávných, ako aj občianskoprávných konaní.

Druhá časť je zameraná na hľadiská detí. Vychádza z odpovedí 392 detí, ktoré sa zúčastnili na konaniach ako obeť, svedkovia alebo účastníci súdneho konania, a zameriava sa na prípady týkajúce sexuálneho zneužívania, domáceho násillia, zanedbávania a opatrovnictva. Výskum sa nevzťahoval na deti podozrivé alebo obvinené v trestnoprávnom konaní.

Kvalitatívnymi údajmi vzťahujúcimi sa na 9 z 10 skúmaných členských štátov EÚ táto práca prispieva k súboru ukazovateľov procesu a výsledkov. Stanoviská agentúry FRA k súdnictvu zohľadňujúcemu potreby detí uvedené v tomto zhrnutí sú založené na kombinovanej analýze rozhovorov s odborníkmi a deťmi.

Tento výskum je súčasťou rozsiahlejšej práce agentúry FRA o právach dieťaťa, ktorá je hlavnou tematickou oblasťou. Uvedená práca je stanovená vo viacročnom rámci agentúry FRA a zohľadnená bola pri vytváraní ukazovateľov týkajúcich sa práv detí a zhromažďovaní údajov o deťoch v situáciách, keď boli obzvlášť v zraniteľnom postavení – deti, ktoré boli obeťmi obchodovania s ľuďmi, odlúčené deti, deti žiadajúce o azyl, ženy, ktoré zažili násillie počas svojho detstva, ako aj násillie páchané na deťoch so zdravotným postihnutím. Súvisí aj s prácou agentúry FRA zameranej na prístup k spravodlivosti a podporu pre obeť.

Európska komisia zároveň zhromaždila štatistické údaje a informácie zo všetkých členských štátov EÚ, ak boli k dispozícii, o účasti detí na občianskych, správnych a trestných súdnych konaniach. Údaje sa vzťahujú na príslušné právne predpisy a politiky platné od 1. júna 2012. Informačný dokument, v ktorom boli zhrnuté tieto zistenia, vrátane odporúčaní pre členské štáty, bol uverejnený v roku 2015.

Kľúčové zistenia a poradenstvo založené na dôkazoch

Zavedenie osobitných opatrení na to, aby súdne konania vo väčšej miere zohľadňovali potreby detí, uľahčuje prístup detí k spravodlivosti a ich efektívnu účasť na súdnych konaniach a pomáha tak predchádzať obmedzovaniu alebo porušovaniu práv detí, ktoré sa zúčastňujú na takýchto konaniach.

Vo svojich odpovediach odborníci poukazovali na potrebu jasných a jednotných noriem pre všetkých zainteresovaných odborníkov a na potrebu systematického monitorovania ich plnenia.

Výskum medzi deťmi tento záver potvrdzuje. Podľa nich je správanie odborníkov zásadné pre to, aby konania zohľadňovali potreby detí a aby sa deti cítili bezpečne a uvoľnene. Keď deti majú pocit, že odborníci s nimi zaobchádzajú s rešpektom, sú otvorení a priateľskí, počúvajú ich a berú vážne ich názory, je pravdepodobnejšie, že uvedú, že sa s nimi zaobchádzalo spravodlivo a v súlade s ich záujmami. Odborníci, ktorých správanie deti hodnotia pozitívne, tiež s väčšou pravdepodobnosťou používajú priestory na vypočúvanie zohľadňujúce potreby detí

a poskytujú informácie, ktoré sú primerané veku a zohľadňujú potreby detí. Význam, ktorý odborníci prikladajú zaobchádzaniu s deťmi, poukazuje na potrebu jasných praktických usmernení a odbornej prípravy pre všetkých odborníkov, ktorí prichádzajú do styku s deťmi.

Osoba, ktorá viedla rozhovor: „A čo je podľa teba najdôležitejšie na to, aby sa zabezpečili podmienky zohľadňujúce potreby detí?“

Dieťa: „Tí ľudia, ktorí vedú výsluchy. Myslím si, že sú najdôležitejší – mali by byť pokojní a priateľskí. To je zásadná vec.“ (Poľsko, 16-ročný chlapec, obeť, prípad domáceho násillia)

Pre deti je tiež veľmi dôležité, aby sa zúčastnili na súdnom konaní. Rovnako ako odborníci aj deti zdôrazňovali, že potrebujú informácie a podporu v priebehu celého konania, ako aj dobre zavedené procesné záruky pre ich efektívnu účasť na konaní. Deti aj odborníci poskytli tiež agentúre FRA konkrétne návrhy na to, ako dosiahnuť, aby konanie viac zohľadňovalo potreby detí a identifikovali viaceré perspektívne postupy – niektoré z nich sú predstavené v tomto zhrnutí aj v hlavných správach.

Stanovisko agentúry FRA č. 1

Členské štáty EÚ musia zabezpečiť, aby súdne systémy zohľadňovali potreby detí a aby sa práva detí dodržiavali bez ohľadu na to, kde a akým spôsobom sa deti dostanú do kontaktu so súdnym systémom. Členské štáty by preto mali zvážiť posúdenie svojich systémov súdnictva s cieľom identifikovať politiky a postupy, ktoré spôsobujú, že trestnoprávne a občianskoprávne konania nezohľadňujú potreby detí. Pri tomto posúdení by členské štáty mali zohľadniť príslušný výskum Európskej komisie a agentúry FRA vrátane odporúčaní uvedených v informačnom dokumente Komisie o účasti detí na trestnoprávných, občianskoprávných a správnych súdnych konaniach. Členské štáty by mali potom vypracovať pracovný plán zohľadňujúci perspektívne postupy iných členských štátov, ktoré môžu spoločne využívať subjekty na vnútroštátnej a regionálnej úrovni, ako aj na úrovni EÚ. Členské štáty a prípadne EÚ by mali zvážiť podporu informovanosti o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí medzi zainteresovanými stranami.

Právo na vypočutie

Právo na vypočutie a vyjadrenie svojich názorov je nevyhnutné pre efektívnu účasť na súdnom konaní. Toto právo deťom zaručuje EÚ, Rada Európy a OSN.

Vytvorenie procesných záruk na zabezpečenie účasti detí

Aj keď právne predpisy EÚ priznávajú osobitné práva a záruky deťom, ktoré sú obeťami trestných činov, a priznávajú minimálne záruky detským svedkom určitých trestných činov, chýbajú rovnocenné záruky pre deti, ktoré sú účastníkmi v občianskoprávných konaniach. Obdobne právo EÚ neposkytuje žiadne záruky pre detských svedkov trestných činov, na ktoré sa nevzťahuje tematicky špecifická legislatíva týkajúca sa, napríklad, obchodovania s ľuďmi a sexuálneho vykorisťovania. V takýchto prípadoch niektoré povinnosti ukladajú rôzne medzinárodné nástroje vrátane Európskeho dohovoru o výkone práv detí Rady Európy.

Procesné záruky pre detské obeť majú viaceré formy. Napríklad smernica o boji proti obchodovaniu s ľuďmi (2011/36/EÚ), smernica o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii (2011/93/EÚ) a najnovšia smernica o právach obeť (2012/29/EÚ) obsahujú tieto aspekty: počet výsluchov s detskými obeťami je obmedzený, konajú sa v osobitne určených priestoroch a vykonávajú ich vyškolení odborníci – ak je to možné tá istá osoba, zamedzený je vizuálny kontakt medzi deťmi a páchatelmi, deti nemusia prísť na súd osobne a namiesto toho sú na účely poskytnutia svedectva vypočuté prostredníctvom komunikačných technológií alebo prostredníctvom audiovizuálnych záznamov z rozhovorov s nimi, ktoré slúžia ako dôkaz, výsluchy nie sú prístupné verejnosti a deti sprevádza ich zákonný zástupca alebo dospelá osoba podľa ich výberu.

Odborníci aj deti považujú takéto procesné záruky za nevyhnutné. Odborníci zdôrazňujú, že tieto záruky znižujú stres detí, uľahčujú ich účasť na súdnych konaniach a pomáhajú zabrániť sekundárnej viktimizácii. Okrem toho odborníci zo všetkých 10 skúmaných členských štátov poskytli príklady dokazujúce, že neuplatňovanie takýchto opatrení veľmi negatívne vplyva na konania, ako aj na samotné deti. Deti súhlasia s tým, že záruky prispievajú k zníženiu ich stresu pri poskytovaní svedeckých výpovedí a pomáhajú im pri voľnejšej účasti. Nesystematické uplatňovanie záruk môže predstavovať hlavný zdroj strachu a úzkosti.

„Dieťa by nemali trápiť, aby veľakrát opisovalo, čo sa stalo... Je to veľmi mučivé... Ale povedať to raz, napríklad... priamo psychológovi, aby o tom povedal vyšetrovateľovi, povedať to niekomu, a potom by mohli celé svedectvo odovzdať sudcovi a nebolo by potrebné dieťa znova predvolávať. A v najhoršom prípade [by to dieťa mohlo povedať sudcovi]... ale nie na súde.“ (Bulharsko, 14-ročné dievča, obeť, prípad sexuálneho zneužívania)

Konkrétne, deti oceňujú poskytovanie svedectva v neprítomnosti obvinených a ich rodiny alebo priateľov alebo, ak to nie je možné, prostredníctvom zásteny na zabránenie vizuálnemu kontaktu. Pociťujú stres, keď musia svedčiť viac než raz, pred mnohými ľuďmi a v prostredí, ktoré nezohľadňuje potreby detí. Deti vo všeobecnosti uprednostňujú, aby bolo počas vypočúvania prítomných čo najmenej ľudí a chcú byť informované o tom, akú úlohu zastávajú osoby, ktoré sú prítomné. Niektoré deti, ktoré sú účastníkmi v trestnoprávnom konaní, kladú veľký dôraz na to, aby mohli prijímať informované rozhodnutie o dostupných procesných zárukách a aby vedeli o možných následkoch uprednostnenia určitých opatrení a pred inými. Oceňujú tiež, keď si môžu vybrať pohlavie odborníkov, ktorí povedú vypočúvanie, alebo sa rozhodnúť či a kedy ich bude sprevádzať dôveryhodná osoba a niekedy dávajú prednosť tomu, aby boli sami s odborníkmi, ktorí vedú vypočúvanie.

„Uprednostnila by som, aby sa to urobilo [krížový výsluch] za zástenou, pretože lepšie sa hovorí osobne než cez [videokonferenčné] spojenie... Hovorili sme o tom a ja som sa spýtala, „ak by som bola za zástenou, kto by ma mohol vidieť?“ a oni mi povedali, že vidieť ma môže len porota a sudca a osoby, ktoré mi kladú otázky. Takže namiesto videokonferenčného spojenia som sa rozhodla to urobiť takto.“ (Spojené kráľovstvo, 17-ročné dievča, obeť, prípad sexuálneho zneužívania)

Právne predpisy vo väčšine členských štátov stanovujú procesné záruky pre trestnoprávne konania, ako napr. fyzické prispôsobenie prostredia, v ktorom sa uskutočňujú vypočúvania a kontrolovaný kontakt s inými stranami, najmä s obvineným. Trestné ustanovenia bývajú vo všeobecnosti podrobnejšie, ako občianske ustanovenia, pokiaľ ide o orgán zodpovedný za vypočúvanie dieťaťa, prostredie, v ktorom je dieťa vypočúvané a rozsah informácií, ktoré sa dieťaťu poskytnú. Občianske ustanovenia sú fragmentovanejšie: v závislosti od typu prípadu, vypočúvanie dieťaťa môže byť povinné, nepovinné alebo vôbec nemusí byť upravené právnymi predpismi. Ako alternatíva k občianskoprávnemu konaniu sa často navrhuje mediácia.

Odborníci odporúčajú uplatňovať procesné záruky na všetky deti rovnako v trestnoprávnych aj občianskoprávnych konaniach. Deti, ktoré sú účastníkmi v trestnoprávnych aj občianskoprávnych

konaniach, ako napríklad prípady týkajúce sa opatrovníctva v súvislosti s prípadmi domáceho násillia, sa takisto sťažujú, že v občianskoprávnych konaniach nie sú dostupné procesné záruky, ako je tomu v trestnoprávnych konaniach. K tomu patrí napríklad možnosť zamedziť akémukoľvek kontaktu s obvinenými, ktorými môžu byť aj ich rodičia.

Stanovisko agentúry FRA č. 2

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby procesné záruky zaručovali účasť detí na súdnych konaniach a účinne chránili ich právo na vypočutie. Zahŕňa to aj riešenie nedostatkov v trestnoprávnych rámcoch tých krajín, v ktorých chýbajú záruky, najmä v prípade detských svedkov. Záruky podobné tým, ktoré sú v trestnoprávnych konaniach, by mali byť zavedené aj v občianskoprávnych konaniach, pričom osobitná pozornosť by sa mala venovať deťom, ktoré sú účastníkmi viacerých konaní, napríklad prípady týkajúce sa opatrovníctva spojené s prípadmi domáceho násillia. Členské štáty by okrem toho mali častejšie zvážiť použitie alternatív mediácie upravených pre deti.

Stanovisko agentúry FRA č. 3

Členské štáty EÚ by mali vyhotoviť videozáznam z vypočúvaní vrátane predsúdnych vypočúvaní a zabezpečiť, aby takéto záznamy boli právne prípustnými dôkazmi s cieľom predísť zbytočnému opakovaniu, a to aj počas súdneho procesu. Členské štáty by mali používať videozáznamy ako štandardný postup v trestnoprávnych konaniach a ako možnosť v občianskoprávnych konaniach. Polícijné stanice, súdne budovy a iné miesta, kde sa uskutočňujú výsluchy, by mali byť vybavené fungujúcimi záznamovými technológiami a odborníci by mali byť vyškolení na ich používanie.

Stanovisko agentúry FRA č. 4

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby všetky zainteresované subjekty náležite zvážili záujmy dieťaťa pri rozhodovaní o tom, kto by mal byť počas vypočúvania prítomný. Odborníci by mali s deťmi prebrať, či by mal byť pri vypočúvaní niekto prítomný, a ak áno, kedy a kto by mal byť prítomný. To zahŕňa aj prítomnosť osôb poskytujúcich podporu, ako napríklad sociálni pracovníci a dôveryhodní dospelí, ako napríklad rodičia, pestúnski rodičia a opatrovatelia.

Úroveň zrelosti dieťaťa

Posúdenie zrelosti

Úroveň zrelosti dieťaťa je rozhodujúca na určenie spôsobu jeho účasti na súdnom konaní. Odborníci, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, uvádzajú, že posúdenie úrovne zrelosti väčšinou vychádza z názorov jednotlivých sudcov alebo je určené vekovou skupinou bez jasných kritérií. Metódy, ako napríklad hodnotenie spôsobilosti „Gillick“ v Spojenom kráľovstve, sa dôsledne nevyužívajú v jednotlivých krajinách. Navyše mnohí odborníci podceňujú znalosti detí a ich schopnosť rozumieť, pretože nemajú dostatok vedomostí a informácií o správaní charakteristickom pre deti.

Stanovisko agentúry FRA č. 5

Na zabezpečenie, aby sa na právo na vypočutie nevzťahovali vekové obmedzenia alebo iné svojvoľné obmedzenia vyplývajúce buď z právnych predpisov, alebo praxe, by členské štáty EÚ mali do svojich právnych predpisov zaviesť jasné kritériá na určenie zrelosti detí a prijať metódy na posúdenie zrelosti dieťaťa. Toto by pomohlo objektivnejšie stanoviť najlepší spôsob účasti detí na súdnych konaniach.

Náležitú posúdenie zrelosti

Právo na vypočutie je voľba, nie povinnosť a deti poukazujú na to, že by mali mať právo sa vyjadriť k spôsobu vypočúvania. Odborníci by mali uznať, že deti majú jasné názory a predkladajú mnohé návrhy týkajúce sa toho, ako by konanie podľa nich mohlo viac zohľadňovať potreby detí. Deti napríklad odporúčajú, že by sa malo vziať do úvahy, že nekomunikujú nevyhnutne rovnakým spôsobom ako dospelí, najmä keď sú mladšie.

V prípadoch, keď sa deti rozhodnú pre účasť na súdnom konaní, je potrebné prijať viac opatrení na uľahčenie ich účasti. Prijaté opatrenia by mali vychádzať z individuálneho posúdenia dieťaťa a mali by byť prispôbené ich veku, zrelosti, úrovni chápania a prípadným komunikačným ťažkostiam, ako aj na okolnostiam konkrétneho prípadu.

„Sudkyňa bola veľmi milá a vysvetlila mi znovu, že sa nemusím ničoho báť, že ona ľudí neje – hovorila priateľským, žartovným tónom – a že vždy, keď budem počas vypočúvania potrebovať prestávku, môžem ich kedykoľvek prerušiť a pokračovať, až keď budem chcieť, alebo skončiť, ak by som nechcela ďalej pokračovať.“

(Bulharsko, 16-ročná účastníčka konania, prípad opatrovníctva)

Z rozhovorov s deťmi vyplýva, že otvorený, pozorný, zdvorilý a priateľský prístup je zásadný, aby vedeli lepšie vyjadriť svoje želania a pocity.

Stanovisko agentúry FRA č. 6

V záujme uľahčenia účasti detí by členské štáty EÚ mali uplatňovať povinné individuálne postupy posudzovania a zabezpečiť jasné usmernenie pre vyškolených odborníkov, ako majú vykonávať jednotlivé posúdenia spôsobom zohľadňujúcim potreby detí a primeraným ich veku. Aby mohli deti v obzvlášť zraniteľnom postavení vyjadriť svoj názor si môže vyžadovať prijatie osobitných opatrení vrátane zabezpečenia tlmočnických/prekladateľských služieb.

Poskytnutie pravidiel a usmernení odborníkom o spôsobe vypočúvania detí

Odborníci aj deti tvrdia, že používanie komunikácie zohľadňujúcej potreby detí nie je bežnou praxou. Navyše pravidlá a usmernenia, ktoré by výslovne predpisovali, ako by odborníci mali viesť vypočúvania, často chýbajú, najmä v občianskoprávných konaniach. Výsledkom je, že takmer vo všetkých členských štátoch v trestnoprávných a občianskoprávných konaniach postupy vypočúvania a miera prispôbenia komunikácie potrebám detí závisia od zručností jednotlivých odborníkov. Líšia sa tiež v závislosti od súdu a regiónu. Odborníci, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, uvádzajú, že odborníci, najmä policajti a sudcovia, väčšinou nemajú špecializáciu v oblasti vypočúvania detí.

Tam, kde sú k dispozícii štandardizovanejšie a podrobnejšie pravidlá a usmernenia, ako napríklad usmernenia používané vo Fínsku alebo Spojenom kráľovstve, právo detí na vypočutie je lepšie chránené. Odborníci konštatujú pokles počtu vypočúvaní a konštatujú tiež, že odborníci začínajú stále viac zohľadňovať potreby detí v rámci svojho správania k nim, vďaka čomu sa deti cítia bezpečnejšie a ich účasť tak môže byť efektívnejšia.

Stanovisko agentúry FRA č. 7

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby sa odborníkom poskytli jasné a podrobné pravidlá o spôsobe vypočúvania detí. Má sa tým zaistiť, aby správne používali procesné záruky vyžadované právnymi predpismi na vnútroštátnej a európskej úrovni a aby v rámci vypočúvaní v trestnoprávných a občianskoprávných konaniach uplatňovali konzistentný prístup zohľadňujúci potreby detí. S cieľom harmonizovať vypočúvania by mali byť tieto pravidlá úzko spojené so štandardizáciou postupov a koordináciou rôznych subjektov a skupín odborníkov. Postupy by pomohla zlepšiť výmena usmernení a perspektívnych postupov v rámci členských štátov EÚ a medzi nimi.

Zavedenie špecializovaných súdov, senátov alebo sudcov pre deti

Nie všetky členské štáty majú trestné alebo občianske sudy, kolégiá alebo senáty špecializované na prácu s deťmi alebo sudcov s takou špecializáciou. V prípade takýchto špecializovaných subjektov alebo sudcov je väčšia pravdepodobnosť, že budú využívať špecializovaných odborníkov vyškolených v oblasti detskej psychológie a vývoja, ako aj špecializovaných technik na vypočúvanie detí a disponujúcich mandátom na vykonávanie spravodlivosti v rámci súdnictva zohľadňujúceho potreby detí. V prípade takýchto súdov je tiež väčšia pravdepodobnosť, že budú mať zariadenia a informačné materiály zohľadňujúce potreby detí, ako aj ochranné nástroje vrátane komunikačných technológií, ako napríklad videokonferenčného spojenia.

Stanovisko agentúry FRA č. 8

Členské štáty EÚ by mali zvážiť vytvorenie špecializovaných súdov pre deti alebo špecializovaných kolégií/senátov v rámci všeobecných súdov so skúsenosťami v oblasti práv detí a súdnictva zohľadňujúceho potreby detí. To by pomohlo zabezpečiť, aby sa prípady týkajúce sa detí riešili v prostredí zohľadňujúcom potreby detí. Rozvíjať by sa mali aj špecializované útvary odborníkov pracujúcich s deťmi vrátane polície, súdnictva a právnických profesií.

Používanie zariadení na vypočúvanie detí, ktoré zohľadňujú ich potreby

V sekundárnom práve EÚ sa vyžaduje, aby sa výsluchy detských obetí v trestnoprávnom konaní uskutočňovali v priestoroch určených alebo upravených na tento účel. Avšak miestnosti zohľadňujúce potreby detí – priestory, kde by sa deti zrejme cítili príjemne a bezpečne – nebývajú bežne dostupné. V trestnoprávných konaniach sa používajú na vypočúvanie častejšie než občianskoprávných konaniach, ale dokonca aj v trestných prípadoch dochádza často k tomu, že sa deti na chodbách alebo čakárňach stretnú s údajnými páchatelmi. Ak sa deti vypočúvajú v bežných kanceláriách alebo na súde, miestnosti len zriedkavo bývajú navrhnuté konkrétne na vypočúvanie detí a ponecháva sa na príslušného odborníka, aby vytvoril také prostredie, ktoré vo väčšej miere zohľadňuje potreby dieťaťa.

Viacere krajiny vyvinuli úsilie na sprístupnenie miestností zohľadňujúcich potreby detí v trestných prípadoch vrátane vybavenia policajných staníc miestnosťami na výsluchy zohľadňujúcimi potreby detí, v ktorých sa zvyčajne nachádzajú hračky, videorekordéry na nahrávanie vypočúvaní na neskoršie použitie na súde, ako aj iné nástroje na zhromažďovanie dôkazov. Odborníci aj deti, s ktorými sa uskutočnil rozhovor, veľmi pozitívne hodnotili takéto osobitne upravené miestnosti.

V Poľsku a Bulharsku zriadili „modré izby“ zohľadňujúce potreby detí so zrkadlom priehľadným z jednej strany, ktoré umožňuje sudcom a iným príslušným osobám pozorovať dianie v miestnosti, aj keď existujú rozdiely, pokiaľ ide o ich dostupnosť. Osoby, s ktorými sa uskutočnil rozhovor, poukázali tiež na „detské domy“ na Islande a v Nórsku, ktoré poskytujú integrované medziagentúrne, multidisciplinárne služby pre detské obeť a detských svedkov na jednom mieste zámerne umiestnenom mimo súdov. Takéto detské domy sa používajú aj v Chorvátsku, Dánsku a Švédsku, nedávno boli zavedené na Cypre a pripravujú sa v Anglicku (Spojené kráľovstvo), Estónsku a Španielsku.

Deti považujú spravidla prostredie súdu za hrozivé, strašidelné a spájajú ho s kriminalitou. Uprednostňujú preto vypočúvania mimo priestorov súdu alebo v miestnostiach na súde s prvkami zohľadňujúcimi potreby detí pred vypočúvaniami v miestnostiach na súde alebo v prostredí nezohľadňujúcom takéto potreby – za predpokladu, že aj odborníci v rámci svojho prístupu zohľadňujú potreby detí.

V jednotlivých členských štátoch EÚ deti, ktoré boli účastníkmi občianskoprávných, ako aj trestnoprávných konaní, majú zhodný názor na to, ako by malo prostredie zohľadňujúce potreby detí vyzerať: malo by sa nachádzať mimo súdu, steny

by mali byť v jasných farbách, vyzdobené by mali byť prvkami vhodnými pre deti, napríklad malbami a kresbami iných detí a mali by obsahovať rastliny alebo kvety. Okrem toho deti rovnako ako odborníci, s ktorými sa uskutočnil rozhovor, uvádzajú, že by v týchto priestoroch mohli byť k dispozícii hračky a hry pre rôzne vekové skupiny.

„Podľa môjho názoru [súdna sieň] by nemala byť taká čierna a biela, pretože neviem to ani opísať, bolo to hrozné. Katastrofálne! Možno by mali pridať niektoré farby, napríklad zelenú, aby to bolo trochu veselšie. Keď som prišiel, všetci vyzerali ako duchovia. Čudoval som sa, kam som to prišiel, všetci sa len pozerali na mňa a potom prišiel sudca a tiež bol v čiernej a bielej s čiernou viazankou... stoličky boli biele, čierne, biele, čierne, čierne, biele, biele, čierne...“ (Chorvátsko, 15-ročný svedok, prípad domáceho násillia)

Stanovisko agentúry FRA č. 9

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby sa vypočúvania uskutočňovali v zariadeniach zohľadňujúcich potreby detí, pokiaľ možno mimo prostredia súdu, keďže takéto zariadenia podporujú efektívnu účasť detí a pomáhajú zabezpečiť dodržiavanie ich práv. Tieto zariadenia by mali zohľadňovať odporúčania detí a mali by mať steny v jasných farbách a mali by obsahovať prvky vhodné pre deti, ako napríklad malby iných detí, rastliny a rôzne hračky a hry vhodné pre rôzne vekové skupiny.

Stanovisko agentúry FRA č. 10

Členské štáty by sa mali snažiť systematicky zavádzať samostatné miestnosti na vypočúvanie a čakárne zohľadňujúce potreby detí, ktoré by mohli využívať rôzne útvary, a to aj vo vidieckych oblastiach. Miestnosti na výsluchy zohľadňujúce potreby detí by mali byť dostupné pre trestnoprávne, ako aj občianskoprávne prípady s cieľom umožniť deťom slobodne a v plnom rozsahu uplatniť svoje právo na vypočutie v priestore, kde sa cítia pohodlne a bezpečne. Vzhľadom na to, že najdôležitejším faktorom pre deti je správanie odborníkov, je potrebné, aby vypočúvania v týchto priestoroch uskutočňovali vyškolení odborníci.

Sprístupnenie bezplatnej právnej pomoci vrátane bezplatného a jednoduchého prístupu k právnomu zastúpeniu

Právne predpisy EÚ v oblasti trestného práva priznávajú deťom obetiam právo na právne

poradenstvo alebo právne zastúpenie, ktoré má byť bezplatné, keď obeť nemá dostatočné finančné prostriedky. Deťom obetiam by sa mal poskytnúť aj osobitný zástupca, ak nositelia rodičovských práv a povinností nesmú zastupovať dieťa.

V usmerneniach OSN z roku 2012 s názvom *Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems*, ktoré sa týkajú prístupu k právnej pomoci v systémoch trestného súdnictva, sa uvádza, že deti by mali byť vždy vylúčené zo zisťovania odkázanosti. Vnútroštátne právne predpisy v šiestich z 10 krajín, kde sa uskutočnil výskum, priznávajú deťom svedkom právo na právnu pomoc. Deťské obeť majú toto právo vo všetkých členských štátoch okrem Spojeného kráľovstva vzhľadom na jeho systém zvykového práva. Päť krajín v rámci vzorky však požaduje zisťovanie odkázanosti. Okrem toho respondenti zo všetkých krajín uvádzajú, že právne zastúpenie pre deti v občianskoprávných prípadoch chýba, pretože deti musia dosiahnuť určitý vek, aby sa mohli považovať za právne spôsobilé. V konaniach, na ktoré sa vzťahuje rodinné právo, právnik mávajú často rodičia, ale nie samotné dieťa. V piatich krajinách, v ktorých sa uskutočnil výskum, však možno vymenovať právneho poradcu alebo poručníkov na zastupovanie záujmov dieťaťa.

Odborníci poukázali na niektoré problémy týkajúce sa prístupu k právnej pomoci vrátane neexistencie usmernení k tomu, ako požiadať o bezplatnú právnu pomoc, na nedostatky, pokiaľ ide o vzdelávanie a dostupnosť špecializovaných advokátov pre deti a včasné a systematické vymenovanie právnych zástupcov. V niektorých krajinách však existujú slubné postupy. Napríklad vo Francúzsku boli vo viacerých mestách zriadené kontaktné miesta, kde sa deti môžu obrátiť na špecializovaných advokátov, aby získali informácie o svojich právach a rady a podporu v občianskoprávných alebo trestnoprávných veciach.

V prípade všetkých typov konaní detí, s ktorými sa uskutočnil rozhovor, zriedka uvádzali, že im bola poskytnutá právna podpora. Zo zistení vyplýva, že poskytovanie právnej pomoci nie je vo väčšine krajín inštitucionalizované. Niektoré deti neuznávajú advokátov a právnych poradcov ako zdroj podpory, pretože sa domnievajú, že ich neinformujú o konaní a ich úlohách a povinnostiach. Niektoré deti, ktoré boli účastníkmi v prípadoch týkajúcich sa opatrovnictva, uvádzajú, že využili právne zastúpenie svojich rodičov a nie svojho vlastného advokáta. V mnohých prípadoch tieto deti vnímajú poskytovanú podporu negatívne, keďže sa domnievajú, že títo odborníci uprednostňujú záujmy ich rodičov a nie ich pocity a želania.

Stanovisko agentúry FRA č. 11

Členské štáty EÚ by mali poskytovať právnu pomoc bezpodmienečne všetkým deťom vrátane voľného prístupu k právnemu zastúpeniu počas celého konania. Okrem toho všetky členské štáty by mali zabezpečiť, aby poskytovanie právnej pomoci bolo inštitucionalizované a aby sa všetkým deťom a ich rodičom/poručníkom poskytli jasné usmernenia o prístupe k právnej pomoci. Špecializovaní advokáti pre deti by mali byť k dispozícii na zastupovanie detí v občianskoprávnom aj trestnoprávnom konaní. Byrokratické prekážky, napríklad zdĺhavé konania alebo zisťovanie ekonomickej odkázanosti, by sa mali identifikovať a malo by sa im predchádzať.

Skrátenie dĺžky konania

Sedem z 10 skúmaných členských štátov EÚ má osobitné právne predpisy na zabránenie zbytočným prietahom v trestnoprávnych prípadoch týkajúcich sa detí. Niektoré obmedzujú dĺžku súdnych konaní, zatiaľ čo iné ukladajú, aby sa v takýchto prípadoch kládol dôraz na rýchlosť. Obdobne je aj v právnych predpisoch EÚ stanovené, aby sa výsluchy detských obetí uskutočnili bez zbytočných prietahov. V občianskoprávnych konaniach sa však len v troch krajinách vybavujú prípady, v ktorých sú účastníkmi deti, v zrýchlenom konaní, a aj to len vo veľmi špecifických prípadoch.

Súdne konanie je zdĺhavé vo všetkých členských štátoch, a to z dôvodu oneskorenia medzi vypočúvaniami v jednotlivých fázach konania, ako aj počtu vypočúvaní. Odborníci poznamenávajú, že formálna a neformálna multidisciplinárna spolupráca pomáha znižovať počet vypočúvaní, ako aj dĺžku konaní.

Deti často uvádzajú, že trestnoprávne aj občianskoprávne konania sú zdĺhavé a tvrdia, že to negatívne vplyva na ich každodenný život. Kritizujú prietahy medzi vypočúvaniami v jednotlivých fázach konania, početné a často opakované vypočúvania za prítomnosti mnohých odborníkov, ako aj samotnú podstatu súdnych systémov. Navrhujú, aby sa výpovede poskytli len raz a aby sa uprednostnili prípady, ktorých účastníkmi sú deti. Mnohé deti upozornili tiež na to, že samotné vypočúvania boli dlhé, často čiastočne aj z dôvodu dlhého čakania pred poskytnutím výpovede. Obdobne sa tiež niektoré deti, ktoré boli účastníkmi v občianskoprávnom konaní, vyjadrili kriticky o zdĺhavom posudzovaní

vykonávanom pri vypočúvaní sociálnymi pracovníkmi, najmä v prípadoch týkajúcich sa opatrovnictva.

„Boli tam tri osoby a položili mi len jednu otázku: ‚Páči sa vám tam, t. j. v zariadení, kde ste teraz?‘ a ja som odpovedal: ‚Áno, teraz som v pohode, som v poriadku.‘ Ale vôbec sa ma nespýtali, či by som chcel byť adoptovaný niekým, alebo či by som sa chcel presťahovať na iné miesto, ako som bol....To nebolo v poriadku, pretože mi položili jednoduchú otázku a to bolo, akoby som bol viazaný prísahou, mám na mysli jednoduchú otázku a...Bol som tam dve minúty a hotovo...Viem aj to, že dieťa by tam malo byť viac než dve minúty.“ (Rumunsko, 17-ročný účastník konania, prípad opatrovania inštitucionálnej ochrany)

Na druhej strane deti, ktoré boli účastníkmi v prípadoch opatrovania na umiestnenie do ústavnej starostlivosti, sa sťažujú, že vypočúvania sú také krátke, že nemôžu vyjadriť svoje želania a pocity týkajúce sa dôležitých životných rozhodnutí, ktoré majú vplyv na ich budúcnosť.

Stanovisko agentúry FRA č. 12

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby dĺžka trestnoprávneho a občianskoprávneho súdneho konania bola primeraná vzhľadom na záujmy detí, a to zavedením účinných ochranných opatrení na zabránenie zbytočným prietahom a viacnásobným vypočúvaniam detí, ktoré nie sú potrebné. Jasné pravidlá by mali obmedziť celkový povolený počet výsluchov a vypočúvaní detí v občianskoprávnych, ako aj trestnoprávnych prípadoch. V záujme zníženia počtu vypočúvaní by členské štáty EÚ mali podporiť užšiu spoluprácu medzi odborníkmi z rôznych odborov. Aby sa znížil počet vypočúvaní detí, vyhotovovanie videozáznamov z vypočúvaní by sa malo stať štandardným postupom.

Stanovisko agentúry FRA č. 13

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby dĺžka samotných vypočúvaní v trestnoprávnych, ako aj občianskoprávnych konaniach bola primeraná vzhľadom na záujmy detí. Odborníci by mali zabezpečiť vhodné opatrenia na súde, aby sa zabránilo zbytočne dlhému čakaniu a aby boli k dispozícii vyškolení odborníci vnímaví potrebám detí. Odborníci by mali tiež zaistiť, aby sa vyhradil dostatočný čas umožňujúci účasť detí na konaní v plnom rozsahu, t. j. aby mohli vyjadriť svoje želania a pocity.

Právo na informácie

Z výskumu agentúry FRA vyplýva, že v prípade väčšiny členských štátov chýbajú jasné požiadavky, pravidlá a zavedené postupy a ponecháva sa na jednotlivcoch, kedy a o čom informujú deti a akým spôsobom. Najmä v občianskoprávných konaniach má väčšina členských štátov EÚ len celkom všeobecné právne predpisy o povinnosti informovať, ktoré platia rovnako pre deti, ako aj pre dospelých. Deti a odborníci uviedli, že v prípade občianskoprávných konaní sa uplatňuje oveľa menej postupov týkajúcich sa informovania ako v trestnoprávnom konaní.

V sekundárnom práve EÚ je ustanovené právo obetí trestných činov na informácie v súdnych konaniach. V smernici o právach obetí sa uvádza, že detské obeť a nositelia rodičovských práv a povinností alebo ďalší právni zástupcovia sú informovaní o všetkých opatreniach alebo právach osobitne zameraných na dieťa. Táto smernica poskytuje obetiam všeobecné právo na informácie v rôznych fázach konaní a o konkrétnych veciach.

Povinné postupy týkajúce sa toho, ako, kedy a o čom informovať deti a kto má poskytovať tieto informácie

Odborníci považujú spravidla vnútroštátne rámce v trestnom, ako aj občianskom práve za príliš všeobecné. Chýbajú v nich totiž informácie o tom, kde, kedy, o čom, kým a akým spôsobom by deti mali byť informované. Poskytované informácie sa preto líšia a mnohé deti sú nedostatočne informované.

Uvádza sa, že poskytovanie informácií počas konaní a po nich je na nízkej úrovni, najmä ohľadne rozhodnutí súdu. Len dve krajiny, v ktorých sa uskutočnil výskum, požadujú, aby deti o rozsudku a dôsledkoch trestnoprávneho konania, do ktorého sú zapojené, dostávali informácie spôsobom zohľadňujúcim ich potreby. Povinnosti poskytovať informácie deťom, ktoré sú účastníkmi občianskoprávných konaní, sa venuje ešte menej pozornosti. Vo väčšine prípadov sú deti z dôvodu nespôsobilosti k právnym úkonom informované prostredníctvom svojich rodičov alebo právnych zástupcov.

Deti tvrdia, že pokiaľ sa im poskytnú informácie, majú rozhodujúci význam pre to, aby pochopili konanie. Často sa sťažujú, že v priebehu konania nedostávajú aktualizované informácie a informácie o vývoji ich prípadu, napríklad o mieste, kde sa zdržiava obvinená osoba v trestnoprávnom konaní, alebo o prítomnosti rodičov alebo príbuzných

v občianskoprávnom konaní. Deti navrhujú, aby sa informácie poskytovali dostatočne včas, aby sa mohli pripraviť na vypočúvanie a potom konzistentne a pravidelne v priebehu konania. Chceli by tiež v primeranej lehote dostávať informácie o prípadných čakacích lehotách pred vypočúvaniami, dĺžke konaní a rozsudku a jeho dôsledkoch.

„Myslím si, že je dôležité informovať deti, aby mohli porozumieť. Na čo to miesto slúži: aby sa dieťa cítilo pokojnejšie, keď tam pôjde. Aby vedelo, kam ide a prečo.“
[Francúzsko, 17-ročná účastníčka konania, prípad týkajúci sa ochrany detí (nevhodná rodičovská výchova)]

Deti ďalej odporúčajú, aby odborníci poskytli usmernenia k tomu, ako sa majú správať v priebehu vypočúvaní a aby poskytli potom spätnú väzbu, aby deti vedeli, ako sa im na súde darilo a ako ich výpoveď vplyva na proces.

Dostupnosť informácií vhodných pre deti

Právne predpisy EÚ ukladajú členským štátom zabezpečiť, aby sa v komunikácii s obeťami trestných činov vrátane detí používal jednoduchý a zrozumiteľný jazyk v ústnom alebo písomnom prejave. Viaceré krajiny vypracovali materiály vhodné pre deti, ktoré vysvetľujú právny postup, práva dieťaťa a čo deti čaká na súde. Pre detské obeť a svedkov v trestnoprávných konaniach je k dispozícii viac informačných materiálov než pre deti, ktoré sú účastníkmi v občianskoprávných konaniach. Niekedy sa deťom jednoducho poskytnú len materiály, ktoré sa používajú na informovanie dospelých bez toho, aby boli prispôbené úrovni ich jazyka a chápania.

V Spojenom kráľovstve (Anglicko, Škótsko a Wales) boli uverejnené rôzne brožúry o občianskoprávnom a trestnoprávnom konaní pre rôzne vekové skupiny. Brožúry pre mladšie deti sú bohato ilustrované a na vzbudenie ich záujmu sa v nich používajú skladačky a hry, zatiaľ čo v brožúrach pre staršie deti je menej obrázkov, ktoré sú realistickejšie, alebo sa v nich používajú schémy a obsahujú viac informácií. Takéto materiály sú však často k dispozícii len prostredníctvom jednotlivých organizácií alebo mimovládnych organizácií (MVO) a nie sú systematicky dostupné v celej krajine. Aj keď sú k dispozícii všeobecné informačné materiály vhodné pre deti, v oznámeniach alebo v predvolaniach na súd sa často používa právnická terminológia a nie sú písané jazykom vhodným pre deti, alebo sú určené priamo rodičom.

Deti zriedka uvádzajú, že im boli poskytnuté materiály vhodné pre deti, avšak deti v jednotlivých krajinách odporúčajú, aby sa takéto materiály

používali. Z ich pohľadu je však dôležitejšie doplniť písomné materiály ústnym vysvetlením od dôveryhodnej dospeléj osoby na uistenie sa, že ich správne pochopili. Vo viacerých krajinách sa deti veľmi kriticky vyjadrili k predvolaniam, ktoré obvykle doručuje polícia. Deti hovoria, že keď uniformovaní policajti v služobných vozidlách doručujú taký dokument bez vysvetlenia, majú strach a cítia sa skôr ako obvinení a nie ako obeť alebo svedkovia.

Stanovisko agentúry FRA č. 14

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby právne záväzné ustanovenia zaručovali všetkým deťom právo na informácie, ktoré by sa dôsledne uplatňovalo v rámci všetkých fáz a typov konaní. Malo by sa v nich jasne vymedziť, kto by mal deti informovať, kde, kedy, akým spôsobom a o čom by ich mal informovať. Mali by zriadiť úrad zodpovedný za informovanie detí, posilniť úlohu psychológov a príslušných sociálnych pracovníkov pri takomto informovaní a rozšíriť rozsah informácií poskytovaných deťom na všetky fázy konania a s použitím viacerých formátov.

Stanovisko agentúry FRA č. 15

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby odborníci neposkytovali priveľmi podrobné informácie o okolnostiach prípadu, a to bez toho, aby došlo k ohrozeniu jeho podstaty. Dôležité informácie by sa počas konania mali zopakovať. Okrem informácií o postupoch a právach by mali informácie obsahovať usmernenia týkajúce sa toho, ako sa majú správať a aký vplyv majú výpovede detí na konanie. Súdne rozhodnutia a ich dôsledky by sa mali deťom v primeranej lehote vysvetliť. Informácie poskytované po súdnom konaní by mali obsahovať jasný odkaz na práva dieťaťa, výsledok konania a možnosti, ktoré má dieťa a jeho rodina k dispozícii, vrátane práva na odvolanie a na služby následnej starostlivosti.

V dôsledku chýbajúceho systematického, štandardizovaného poskytovania informácií zohľadňujúcich potreby detí a prispôbených informačných služieb je pre deti ťažšie v plnej miere pochopiť postupy, vlastné práva a dôsledky svojich výpovedí. To im bráni prijímať informované rozhodnutia, ako aj v plnohodnotnej účasti na konaní.

Osoba, ktorá viedla rozhovor: „Aký je najlepší spôsob informovania dieťaťa?“

Dieťa: „Závisí to od veku. V prípade 6 – 7-ročných môžete podať vysvetlenie s obrázkami, fotografiami, [osobitným] textom... Páčilo by sa mi niečo také. Keď ste malí, môžete sa hrať. Mohli by ste sa hrať na stretnutie so sudcom pred tým, ako k tomu dôjde. Pomôžte deťom pochopiť situáciu ich vlastnými slovami, teda inými slovami, ako sa vyjadrujú dospelí. Bolo by dobré, keby dieťa nebolo informované iba tri dni vopred. Podľa mňa najmenej mesiac.“ [Francúzsko, 17-ročná účastníčka konania, prípad týkajúci sa ochrany detí (nevhodná rodičovská výchova)]

Stanovisko agentúry FRA č. 16

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť zavedenie právnych požiadaviek na informovanie detí spôsobom vhodným pre deti pred vypočúvaniami, v priebehu vypočúvaní a po nich. Tieto informácie by mali zahŕňať obsah aj formu podľa potreby vzhľadom na vek a zrelosť detí. Informácie zohľadňujúce potreby detí by mali byť k dispozícii v ústnej a písomnej forme počas celého konania. Všetky informácie poskytované deťom by mali byť prispôbené úrovni ich chápania, veku a zrelosti a mali by zohľadňovať ich špecifické potreby. Členské štáty by mali stanoviť jasné pravidlá a usmernenia na zavedenie uplatňovania tohto práva v trestnoprávných a občianskoprávných konaniach, aby sa zabezpečila dostupnosť príslušných informácií o konaniach za účasti detí a o ich právach v štandardizovanej, koordinovanej podobe.

Stanovisko agentúry FRA č. 17

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby sa systematicky vypracovali písomné materiály prispôbené potrebám detí, ktoré vysvetľujú práva detí, súdny proces a úlohy jednotlivých odborníkov a aby boli šírené v rámci členských štátov. Mali by sa používať rôzne spôsoby informovania a formáty vrátane brožúr a letákov dostupných online, ako aj audiovizuálne materiály, ako napríklad filmy alebo televízne programy. Právna dokumentácia, napríklad predvolanie detí alebo právne oznámenia, by mali byť z hľadiska obsahu aj formátu tiež prispôbené deťom. A predovšetkým, ako odporúčajú deti, materiály by mali byť doplnené ústnym vysvetlením dospeléj osoby, v ideálnom prípade odborníka s príslušným vzdelaním a znalosťami. Existujúce materiály zohľadňujúce potreby detí by sa mali v rozsiahlej miere spoločne používať vrátane tých, ktoré vypracovali medzinárodné inštitúcie, ako napr. Rada Európy.

Dostupnosť podporných služieb na náležité informovanie detí a rodičov

Smernica o boji proti obchodovaniu s ľuďmi a smernica o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii poukazujú na potrebu poskytovať pomoc, podporu a ochranu deťom obetiam a, ak je to potrebné aj ich rodinám, prostredníctvom viacerých opatrení vrátane individuálneho posúdenia potrieb každého dieťaťa. Podpora by sa mala poskytovať pred trestnoprávnym konaním, počas neho aj po ňom. V smernici o právach obetí sa vyžaduje, aby služby na podporu obetí poskytovali minimálne informácie, poradenstvo a podporu o ich úlohe v trestnoprávnom konaní vrátane prípravy na účasť na súdnom konaní a aby boli prispôbené osobitným potrebám obeť. Ďalej sa v nej uvádza, že aj rodinní príslušníci majú prístup k službám na podporu obetí podľa ich potrieb a miery ujmy, ktorú utrpeli v dôsledku trestného činu spáchaného na obeť.

Služby na podporu obetí, najmä pre obeť a svedkov, sú obzvlášť dôležité pre poskytovanie informácií deťom a ich rodičom, prípravu detí na vypočúvanie a ich sprevádzanie počas celého konania, napr. prostredníctvom návštev doma a návštev súdu pred konaním, aby sa deti mohli s prostredím súdu oboznámiť. Odborníci tiež považujú tieto služby za mimoriadne dôležité pre celkovú ochranu detí. Deti veľmi oceňujú, keď dostanú informácie vopred v prostredí zohľadňujúcom potreby detí a od odborníkov, ktorých správanie hodnotia ako priateľské k deťom. Bez výnimky pozitívne hodnotia návštevy doma a návštevy pred konaním, ako aj používanie opatrení a materiálov zohľadňujúcich ich potreby. Deti oceňujú tiež rozvíjanie dôvery a pevných vzťahov s odborníkmi a možnosť obrátiť sa na nich s otázkami v ktorejkoľvek fáze konania.

Aj keď podporné služby ponúka väčšina členských štátov, podľa všeobecnej mienky by sa malo urobiť omnoho viac. V členských štátoch, v ktorých neexistujú povinné požiadavky, sa zdá, že podporné programy sú zamerané najmä na veľmi závažné prípady, osobitné typy trestných činov, ako napr. obchodovanie s ľuďmi alebo sexuálne zneužívanie, a na obeť, a nie nevyhnutne na svedkov. Deti sa domnievajú, že často nevedia využiť dostupné podporné služby a ani ich rodičia, pretože im nie sú poskytnuté dostatočné informácie o týchto službách. Deti, ktoré sú účastníkmi v trestnoprávných a občianskoprávných konaniach, sa domnievajú, že boli lepšie informované a pripravené prostredníctvom podporných služieb v trestnoprávnom konaní, najmä počas fázy pred súdnym konaním. Deti sa sťažujú, že v občianskoprávných konaniach nemajú dostatočné informácie o tom, aký je účel vypočúvaní ani o dôsledkoch ich výpovedí a vynesených rozhodnutí.

Stanovisko agentúry FRA č. 18

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby podporné služby boli k dispozícii pre všetky deti, ktoré sú účastníkmi v trestnoprávných a občianskoprávných konaniach, a to vo všetkých fázach konania. Deti a ich rodiny je potrebné informovať o ponúkaných službách. Podporné služby by pri informovaní a podpore detí mali zohľadniť dôležitú úlohu rodičov a dôveryhodných osôb.

„Myslím si, že je potrebné lepšie vysvetliť deťom, ktoré sa na to [vypočúvanie] chystajú, prečo oni [senát] prijímajú také rozhodnutia a čo zohľadňujú pri ich prijímaní... [Deti] Nechápu to, a nakoniec to povedie len k rozhorčeniu“.
[UK, 18-ročný muž, (bol vypočúvaný pravidelne od šiestich rokov), na túto osobu sa vzťahuje príkaz na umiestnenie do ústavnej starostlivosti]

Jediný odborník ako kontaktná osoba na podporu detí v priebehu konania

Vnútroštátne trestnoprávne aj občianskoprávne rámce sú spravidla príliš všeobecné a nešpecifikujú sa v nich, kto má za úlohu informovať deti. Z tohto dôvodu panuje veľká nejednotnosť v tom, kto plní túto úlohu. V niektorých krajinách si odborníci vzájomne odporujú v otázke určenia, kto je zodpovedný za informovanie detí. V iných krajinách právna nejednoznačnosť vedie k účasti viacerých odborníkov. Táto úloha sa tak pomerne často ponecháva na rodičov bez ohľadu na to, či sú dobre informovaní, alebo či predstavujú neutrálne strany. Pokiaľ ide o občianskoprávne konanie, k dispozícii je málo údajov o prepojení medzi podporou a informáciami alebo o existujúcich pravidlách a usmerneniach pre odborníkov.

Deti uvádzajú veľmi rozmanité skúsenosti v súvislosti s ich informovaním. Domnievajú sa, že rodičia aj odborníci by mali informovať deti. Zvyčajne uprednostňujú svojich rodičov, ale niekedy majú pocit, že nemajú dostatočné znalosti. Deti informované odborníkmi formou aj obsahom vhodným pre deti hodnotia tento prístup pozitívne. Deti v menšej miere uvádzali aj iné zdroje informácií, ktoré možno použiť na doplnenie, vrátane webových stránok a televíznych programov zo súdneho prostredia.

Určením pracovníka, ktorý dieťaťu poskytuje pravidelnú podporu a priebežne ho sleduje, sa zabezpečí adekvátne informovanie dieťaťa a rodičov, hlavne pri dlhých súdnych konaniach. Zabezpečí sa tým aj stála emocionálna podpora zo strany príslušne vyškolenej osoby. V prípadoch, keď nie je určený jediný odborník, sa často stáva, že deti nie sú dostatočne informované. Na druhej strane, pokiaľ dieťa sprevádza osoba poskytujúca podporu,

často dieťa pripraví a poskytne mu informácie alebo zabezpečí, aby tak urobili príslušné subjekty. Odstráni sa tým tlak na rodičov, ktorí nemusia byť v najlepšej pozícii, aby mohli vhodným spôsobom deti informovať.

Reakcie odborníkov, ako aj detí sú prevažne veľmi pozitívne v prípadoch, keď počas celého konania dieťa sprevádza jediná osoba poskytujúca podporu. Príkladom slubných postupov v tomto ohľade sú sprostredkovatelia v Spojenom kráľovstve, právni poradcovia v Nemecku a odborníci poskytujúci podporu obetiam v iných členských štátoch.

„ Oni [charitatívne organizácie] tam po celý čas boli. Ako jediní za mnou neustále chodili počas celého roka, keď som čakala... Áno, boli veľkou oporou.“ (UK, 19-ročná žena, obeť sexuálneho zneužívania)

Stanovisko agentúry FRA č. 19

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby dôveryhodná osoba podporovala dieťa v priebehu všetkých fáz súdneho konania. Určený by mal byť jeden odborník ako kontaktná osoba, ktorá je zodpovedná za:

- 1) poskytovanie emocionálnej podpory počas celého konania;
- 2) prípravu dieťaťa na rôzne fázy konania;
- 3) poskytovanie potrebných informácií spôsobom prístupným pre deti (vrátane overenia, či dieťa rozumie právam a postupom);
- 4) zaručenie dostupnosti osobitných formátov a opatrení pre deti s osobitnými potrebami, ako sú napríklad nepľoletí cudzinci bez sprievodu, deti žijúce v pestúnskej alebo štátnej starostlivosti, detské obeť domáceho násillia a deti so zdravotným postihnutím.

Táto kontaktná osoba by mala pristupovať k deťom spôsobom zohľadňujúcim ich potreby, mala by byť dostatočne vyškolená a mala by byť k dispozícii vo všetkých fázach konania, mala by si vybudovať dôveryhodný a trvalý vzťah s dieťaťom a mala by byť v kontakte a koordinovať svoju prácu s inými zainteresovanými skupinami, ako napr. služby na podporu a ochranu detí, policajti, sudcovia, prokurátori, advokáti a rodičia alebo poručníci. Táto osoba by mala tiež zabezpečiť, aby rodičia, pestúnski rodičia a zamestnanci centier starostlivosti boli dostatočne informovaní o najdôležitejších fázach a záležitostiach, aby vedeli deťom poskytnúť príslušné informácie a podporu.

Ak nie je k dispozícii jediná kontaktná osoba, členské štáty by mali zabezpečiť, aby rôzne subjekty, ktoré sú zodpovedné za poskytovanie informácií deťom, efektívne koordinovali svoju činnosť.

Právo na ochranu a súkromie

Medzinárodné normy jednoznačne uprednostňujú ochranu detí, ktoré sú účastníkmi súdnych konaní, a zároveň podporujú ich účasť. Je potrebné vytvoriť bezpečné prostredie, ktoré poskytuje deťom ochranu, aby sa mohli v plnej miere a efektívne zapojiť a aby sa zabránilo spôsobeniu ujmy a opätovnej traumatizácii. To zahŕňa zabezpečenie práva dieťaťa na súkromie a zachovanie dôverného charakteru.

Ochranná podpora pre deti

Vo väčšine krajín viacej detí uviedlo, že sa im dostalo ochrannej podpory v trestnoprávných konaniach než v občianskoprávných konaniach. V niektorých krajinách deti tvrdia, že v trestnoprávných konaniach je dostupná rozsiahla podpora z hľadiska času aj obsahu. V iných prípadoch sa deti v trestnoprávných aj občianskoprávných konaniach sťažujú na to, že podpora nie je poskytovaná neustále alebo vo všetkých fázach konania a často závisí od iniciatívy rodičov.

Stanovisko agentúry FRA č. 20

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ musia zabezpečiť, aby sa s deťmi neustále zaobchádzalo ako s osobami, ktoré potrebujú osobitnú ochranu, pričom treba vziať do úvahy ich vek, zrelosť, úroveň chápania a akékoľvek prípadné ťažkosti v komunikácii.

Členské štáty by mali zabezpečiť, aby ochranná podpora bola inštitucionalizovaná, aby bola dostupná vo všetkých fázach konania a rovnako ľahko prístupná pre všetky deti na rôznych miestach vrátane vidieckych oblastí. Deti v obzvlášť zraniteľnom postavení, ako napríklad so zdravotným postihnutím, v postavení migranta alebo žijúce v pestúnskej alebo alternatívnej starostlivosti, by mali mať k dispozícii osobitnú podporu. Mala by zahŕňať poskytovanie tlmočnických a prekladateľských služieb, psychologického poradenstva a podporu a školených odborníkov schopných identifikovať osobitné potreby detí a vyhovieť im.

Stanovisko agentúry FRA č. 21

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby systémy ochrany detí boli založené na integrovanom a cieleňom prístupe, ktorý zohľadňuje nielen osobitné potreby detí vo všeobecnosti, ale aj všetky ostatné faktory zraniteľnosti, ako napr. u obetí alebo svedkov sexuálneho zneužívania alebo domáceho násillia, detí so zdravotným postihnutím alebo v postavení migranta.

Stanovenie procesných záruk na zabezpečenie ochrany detí

Vnútroštátne právne rámce zahŕňajú rôzne ochranné opatrenia na použitie počas vypočúvaní na súde. Patrí k nim vyvedenie obvinených zo súdnej siene a používanie videozáznamov z predsúdnych vypočúvaní, videokonferenčné spojenia na poskytnutie svedectva a zásteny na vizuálne oddelenie detí od obvinených. V praxi sa však tieto opatrenia často využívajú nedostatočne a spravidla sa ponechávajú v diskrečnej právomoci sudcov. Deti opísali závažné prípady, keď ich ochrana a bezpečnosť neboli zabezpečené.

Právne predpisy členských štátov o ochranných opatreniach na ochranu detských obetí, napríklad použitie videozáznamov alebo osoby poskytujúcej podporu v priebehu konania, sa nemusia nevyhnutne vzťahovať aj na detských svedkov. V niektorých členských štátoch tieto záruky sú tiež k dispozícii len pre svedkov do určitého veku. Napríklad vo Fínsku sú deti do 15 rokov vo všeobecnosti vypočúvané v rámci vypočúvaní v predsúdnom konaní v zariadeniach na to určených a zohľadňujúcich potreby detí. Deti vo veku 15 rokov alebo staršie sú vypočúvané v bežných súdnych sieňach, a to aj v prípade, keď vek 15 rokov dosiahnu počas súdneho procesu.

Deti jasne uviedli, ako treba posilniť ich pocit ochrany. Odborníci by mali tieto návrhy pri výbere ochranných opatrení zohľadniť. Patrí k nim informovanie detí o prítomnosti obvineného a o iných prvkoch konania, ponúknutie možnosti vybrať si, či niekto – a kto – ich bude sprevádzať počas vypočúvaní, príprava prostredia zohľadňujúceho potreby detí, používanie techník výsluchu s citlivým prístupom k deťom a zohľadnenie názorov detí v procese výmeny informácií.

Stanovisko agentúry FRA č. 22

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali stanoviť procesné záruky a monitorovať ich uplatňovanie s cieľom zaistiť, aby všetky deti, ktoré sú účastníkmi všetkých typov súdnych konaní, boli chránené pred ujmom, potenciálnou opakovanou traumatizáciou, sekundárnou viktimizáciou a identifikáciou pred konaním, počas neho a po jeho ukončení. Odborníci by pri výbere ochranných opatrení mali zohľadniť tieto návrhy detí. Mal by byť zabezpečený rovnaký prístup k procesným zárukám pre všetky deti bez ohľadu na ich vek a úlohu v konaní. Existujúce procesné záruky pre detské obeť by sa mali rozšíriť na detských svedkov v trestnoprávných konaniach a na deti, ktoré sú účastníkmi občianskoprávných konaní.

Mnohé deti uvádzajú, že sa v dôsledku nedostatočných procesných záruk v trestnoprávných a občianskoprávných konaniach museli stretnúť s obvinenými. Takéto neželané stretnutia s obvinenými a ich príbuznými, ku ktorým často dochádza pred vypočúvaniami alebo po nich, keďže chýbajú čakacie priestory zohľadňujú potreby detí, sú pre deti hlavným zdrojom strachu. Navyše pocit bezpečia detí oslabujú chýbajúce samostatné vchody a/alebo nedostatočné bezpečnostné opatrenia na súde, ako napríklad zlyhanie pri koordinovaní času príchodu a odchodu strán konania tak, aby nedochádzalo k stretnutiu detí s obvinenými. Deti vystraší aj nevhodné správanie odborníkov, prostredie vzbudzujúce strach, všeobecného nedostatku dôvernosti a výmeny informácií, na ktoré neposkytli súhlas.

„Videla som ho na súde, niekoľkokrát. Občas som stála stuhnutá na mieste a cítila som, že neviem od strachu urobiť ani krok.“ (Poľsko, 18-ročná svedkyňa a obeť, prípad sexuálneho zneužívania)

„Musela som čakať na lavičke pred miestnosťou na výsluchy. Po celý čas som sa bála, že by niekto mohol vyjsť zo súdnej siene. Všetci môžu kedykoľvek vyjsť. Preto som často zašla do niektorého kúta alebo som sa prechádzala dokola... Môj biologický otec prišiel so svojimi oddanými, so všetkými jeho ľuďmi a oni stáli na chodbe, tu a tam niektorí z nich postávali. Musela som – sudca ma vzal tadiaľ, musela som prejsť cez všetkých týchto ľudí, a to bolo naozaj – pokým sme dostali do miestnosti na výsluchy. Sudca bol tiež toho názoru, že to nie je v poriadku.“ (Nemecko, 14-ročná účastníčka konania, prípad týkajúci sa opatrovnictva)

Zabezpečenie práva dieťaťa na súkromie a dôvernosť

Podľa právnych predpisov EÚ sú členské štáty povinné chrániť súkromie, totožnosť a podobu detských obetí a zabrániť verejnému šíreniu informácií, ktoré by mohli viesť k ich identifikácii. Podľa všeobecného nariadenia o ochrane údajov sa na získanie osobných údajov detí vyžaduje súhlas rodičov pre deti mladšie ako 16 rokov a súhlas dieťaťa nad 16 rokov. Vnútroštátne právne rámce si preto vyžadujú opatrenia na ochranu totožnosti a súkromia detí, ktoré sú účastníkmi trestnoprávneho konania. V občianskoprávnom konaní sa rozsah ochrany súkromia líši v závislosti od oblasti občianskeho práva a úlohy dieťaťa v konaní. V troch krajinách samoregulačné opatrenia pomáhajú zaistiť zachovanie dôvernosti osobných údajov detí a ich neoznamovanie médiám a širokej verejnosti.

Stanovisko agentúry FRA č. 23

Členské štáty EÚ by mali zaviesť opatrenia na zabránenie akémukoľvek kontaktu medzi deťmi a obvinenými a všetkými ostatnými stranami, ktoré môžu v dieťaťu vyvolávať strach. K takýmto opatreniam patria živé videokonferenčné spojenia, zásteny na oddelenie detí od obvinených alebo vykázanie obvinených zo súdnej siene počas vypočúvania dieťaťa. Členské štáty a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby vo všetkých fázach konania bolo k dispozícii prostredie zohľadňujúce potreby detí a mali by zabezpečiť, aby všetky súdy a policajné stanice boli vybavené vhodnými čakárňami a oddelenými vchodmi zohľadňujúcimi potreby detí. Tieto opatrenia by sa mali systematicky využívať na ochranu detí pred stretnutím s údajnými páchatelmi alebo rodinnými príslušníkmi, s ktorými sú v spore, a pred nevládnym prostredím počas čakania na vypočúvanie alebo pri účasti vo viacerých konaniach.

Deti uvádzajú, že majú pri účasti na súdnom konaní strach a stres z nedostatočnej dôvernosti a ochrany údajov. Obávajú sa, že by sa podrobili v ich prípade a konaní mohli dostať na verejnosť. Niektoré deti sa sťažovali na to, že sa informácie o ich súdnych prípadoch dozvedeli v ich školách, komunitách alebo okolí. Deti uviedli, že boli nešťastné z toho, že ľudia v ich okolí vedeli o ich postavení v konaní, ich rodinnej situácii alebo súdnych rozhodnutiach. Niekedy deti tiež uvádzali, že ich rovesníci alebo miestna komunita šikanovali alebo stigmatizovali na základe informácií, ktoré unikli prostredníctvom učiteľov, rodičov, príbuzných, odborníkov, alebo ktoré sa dozvedeli z médií.

V súlade so skúsenosťami odborníkov niektoré deti uviedli, že došlo k porušeniu ochrany osobných údajov, keďže médiá zverejnili informácie o ich súdnych prípadoch. Niektoré deti uviedli, že ich rodičia sa zúčastnili v televíznych programoch a zverejnili tak informácie o ich prípadoch súvisiacich so sexuálnym zneužívaním. Deti uviedli tiež prípady, v ktorých médiá bez ich súhlasu zverejnili niektoré informácie a odhalili ich totožnosť. Niektoré deti však poukázali aj na to, že mediálna publicita a väčšia informovanosť verejnosti o prípadoch by mohla mať pozitívny vplyv na skúsenosti detí vďaka lepšej informovanosti v rámci komunity.

Stanovisko agentúry FRA č. 24

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ musia zabezpečiť, aby príslušné právne predpisy a opatrenia chránili totožnosť a súkromie detí, ktoré sú účastníkmi súdneho konania, napríklad vylúčením verejnosti zo súdnej siene alebo využívaním živých videokonferenčných spojení alebo vopred nahratého svedectva v rámci vypočúvaní. Je potrebné podniknúť kroky na zabezpečenie, aby sa zachovala prísna dôvernosť osobných údajov detí a aby neboli oznamované médiám a širokej verejnosti. Záznamy je potrebné bezpečne uchovávať a chrániť totožnosť detí online vo všetkých oblastiach práva a bez ohľadu na úlohu dieťaťa v konaní. Prístup k osobným údajom a ich prenos by sa mali uskutočniť len vtedy, keď je to úplne nevyhnuté a vždy s ohľadom na záujem a názory dieťaťa.

Právo na nediskrimináciu

V smernici o právach obetí sa stanovuje, že práva obetí sa uplatňujú nediskriminačným spôsobom, ale aj to, že obeť je potrebné uznať a zaobchádzať s nimi „individuálne“ vo všetkých kontaktoch so službami na podporu obetí alebo s príslušnými úradmi v trestnoprávnom konaní. Odborníci, s ktorými sa uskutočnil rozhovor, mali rôznu úroveň informovanosti a znalostí o potrebe poskytovania špecializovaných služieb deťom, ktoré zohľadňujú okrem iného ich etnický pôvod alebo štátnu príslušnosť, pohlavie alebo akékoľvek zdravotné postihnutie. V niektorých členských štátoch, kde sa uskutočnil výskum, sa odborníci zamerali viac na diskrimináciu rómskych detí, ktoré boli účastníkmi súdnych konaní, zatiaľ čo iní sa sústredili na deti so zdravotným postihnutím, cudzincov alebo medzinárodné obeť obchodovania s ľuďmi. Odborníci vyjadrili obavy, že v dôsledku ich nedostatočných odborných skúseností sú poskytované služby menej dostupné pre určité skupiny. V niektorých

členských štátoch boli zistené viaceré pozitívne iniciatívy. Napríklad v Spojenom kráľovstve k nim patrili informačné materiály zohľadňujúce potreby detí preložené do rôznych jazykov, používanie policajtiiek na výsluchy dievčat, ktoré boli obeťami sexuálneho zneužívania a poskytovanie tlmočníkov vrátane tlmočníkov posunkovej reči a usmernenia pre prokurátorov k tomu, ako viesť výsluchy osôb s mentálnym postihnutím.

Deti nepoukazovali na problematiku diskriminácie. Mnohé skôr uvádzali, že sa s nimi zaobchádzalo spravodlivo a s rešpektom. Navyše mnohé deti uviedli skúsenosti s „pozitívnou diskrimináciou“ ako aj to, že sa s nimi zaobchádzalo lepšie, pretože sú deti. Diskriminácia bola však častejšie uvádzaná v súvislosti s vekom. Deti, ktoré sa sťažovali na nespravodlivé zaobchádzanie z dôvodu veku, boli účastníkmi hlavne občianskoprávných konaní.

„Uvedomila som si, že keď som bola staršia, mojim rozhodnutiam sa prikladal trochu väčší význam, a to je vec, ktorej mi bolo ľúto. Rozhodnutia dieťaťa vo veku 5, 10 alebo 15 rokov sú rovnako dôležité.“ [Francúzsko, 17-ročná účastníčka konania (vypočúvaná vo veku od 6 do 17 rokov), nevhodná rodičovská výchova]

Zásadný zlom dochádza okolo 14 rokov. Deti mladšie ako 14 rokov uvádzali, že sa s nimi zaobchádzalo odlišne vzhľadom na ich vek. Domnievajú sa, že odborníci nebrali dostatočne vážne ich vyjadrenia, názory, želania a pocity. Konštatovali, že dospelí majú lepší prístup k spravodlivosti a ich účasť na procesoch môže byť slobodnejšia, pretože vedľa lepšie vyjadriť svoje názory. Niektoré deti to podložili porovnaním ich účasti v mladšom veku so svojimi skúsenosťami, keď boli staršie, pričom dospeli k záveru, že ich účasť sa zlepšila, keď boli staršie, lebo vedeli lepšie vyjadriť svoje pocity a odborníci ich vtedy viac počúvali. Mnohé deti vrátane detí starších ako 14 rokov sa však sťažovali, že odborníci s nimi buď zaobchádzali ako s dospelými, alebo sa s nimi bavili príliš detsky bez ohľadu na ich zrelosť. Deti v menšej miere uvádzali, že sú diskriminované z dôvodu ich sociálneho pôvodu, pohlavia, úlohy v konaní alebo etnického pôvodu. Nespravodlivé zaobchádzanie uvádzali napríklad rómske deti v Španielsku a Bulharsku, ako aj rusky hovoriace deti v Estónsku a tiež francúzske deti nemajoritných rás alebo etník.

Osoba, ktorá viedla rozhovor: „Bol tam niekto, kto by hovoril tvojim jazykom?“

Dieťa: „Nie, nebol. Boli to Bulhari.“ (Bulharsko, 14-ročný svedok vraždy)

Stanovisko agentúry FRA č. 25

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby procesné záruky zahŕňali nediskriminačné opatrenia a aby boli služby prispôbené osobitným potrebám a zraniteľnosti detí. Informácie musia byť poskytnuté v jazyku, ktorému deti rozumujú, upravené, napríklad vzhľadom na ich rodný jazyk alebo jazykové bariéry, ktorým čelia deti so zdravotným postihnutím. Odborníkom by sa mala poskytovať dostatočná podpora, usmernenie a odborná príprava, aby sa vedeli prispôsobiť rôznym potrebám detí alebo, ak to nie je možné, mali by sa deti odovzdať špecializovaným službám.

Stanovisko agentúry FRA č. 26

Členské štáty EÚ by mali venovať osobitnú pozornosť ulahčeniu prístupu k spravodlivosti a poskytovaniu potrebnej právnej pomoci, právneho zastúpenia a podpory deťom v obzvlášť zraniteľnom postavení a zohľadneniu aj novej potreby tlmočenia a prekladov alebo prekážok súvisiacich napr. s telesným alebo iným postihnutím. Malo by sa vynaložiť úsilie na ulahčenie prístupu detí v zraniteľnom postavení k spravodlivosti, napríklad detí, ktoré žijú v chudobe, rómskych detí a detí, ktoré sú utečencami, ktoré žiadajú o azyl, alebo odlúčených migrujúcich detí, osobitná pozornosť by sa mala venovať aj deťom, ktoré sa stali obeťami diskriminácie, napríklad obeťami trestných činov z nenávisťi. Informácie o prístupe detí k spravodlivosti by mali byť dostupné všetkým deťom a rozdelené podľa skupín.

Zásada záujmu dieťaťa

V Charte základných práv EÚ, ako aj v sekundárnom práve EÚ sú záujmy dieťaťa uvedené ako prvoradé hľadisko a tento koncept je zakotvený vo väčšine normatívnych rámcov členských štátov EÚ. Väčšina respondentov z jednotlivých krajín však záujem dieťaťa vníma ako zložitý a neurčitý pojem, ktorý vo veľkej miere závisí od jeho výkladu. Upozorňujú tiež, že im chýbajú nástroje na identifikáciu a posúdenie toho, ako naplniť záujmy dieťaťa a ako o tom podávať správy.

Z rozhovorov s deťmi vyplynulo, že mali ťažkosti s pochopením pojmu záujmu detí. Niektoré vedeli o ňom diskutovať až po vysvetlení. Polovica detí v trestnoprávných aj občianskoprávných veciach

uviedla, že ich záujmom sa vyhovel. Týmto vo všeobecnosti mysleli, že rozhodnutie bolo v súlade s ich očakávaniami a že súdne konanie vnímali celkovo ako spravodlivé, jasné a zohľadňujúce potreby detí. V trestnoprávnom konaní to väčšinou znamenalo, že obvinení boli potrestaní odňatím slobody, že tresty neboli príliš zhovievavé a že deti nemali pocit, že práva obvinenej osoby alebo obvineného dieťaťa boli uprednostnené pred ich právami. V občianskoprávnom konaní deti konštatovali, že k aspektom, ktoré neboli v ich záujme, patrila váha pripisovaná právam rodičov v prípadoch týkajúcich sa opatrovníctva a pocit, že neboli vypočuté odborníkmi v súvislosti s pestúnskou starostlivosťou alebo opatreniami na umiestnenie do ústavnej starostlivosti. Deti, ktoré boli účastníkmi prípadov týkajúcich sa ich umiestnenia do starostlivosti, uviedli, že výsledky boli v ich záujme, keď neboli odlúčené od svojich rodičov. V takýchto prípadoch však deti pripustili aj to, že keď im odborníci vysvetlia rozhodnutia a prečo je to v ich záujme, ich vnímanie by sa mohlo zmeniť a že by mohli súhlasiť s tým, že ich záujmu bolo vyhovené.

Osoba, ktorá viedla rozhovor: „Bolo rozhodnutie súdu o tom, kde by si mal bývať a s kým by si mal žiť v tvojom záujme?“

Dieťa: „Áno, pretože niekedy sa stáva, že deti sa chcú vrátiť domov, ale nie je to možné, lebo rodičia sú alkoholici a bijú deti. V takom prípade je lepšie, aby bývali v zariadení, pretože tam nikto nepije a nebije ich.“ (Poľsko, 11-ročný účastník konania, prípad umiestnenia do ústavnej starostlivosti)

Stanovisko agentúry FRA č. 27

Na zabezpečenie záujmov dieťaťa je potrebné, aby členské štáty EÚ a prípadne EÚ zabezpečili jasné kritériá v právnych predpisoch na identifikáciu a posúdenie záujmov detí so zreteľom na ich názory, totožnosť, ochranu, bezpečnosť a situáciu zraniteľnosti. Zásadu záujmov dieťaťa je potrebné uplatňovať v rozsiahlej miere. Určenie záujmov dieťaťa musí byť multidisciplinárnym procesom. Právne predpisy by mali vyžadovať aj podávanie správ o tom, ako sa záujmy dieťaťa posudzovali. Mali by sa vypracovať pravidlá, usmernenia a protokoly týkajúce sa tohto posudzovania. Odborníci by mali zabezpečiť, aby deti pochopili pojem najlepšieho záujmu, najmä pri vysvetľovaní procesu a výsledkov konania.

Odborná príprava odborníkov

Potreba vyškoliť úradníkov, ktorí pracujú s obeťami alebo potenciálnymi obeťami, je ustanovená v sekundárnom trestnom práve EÚ. Smernica o právach obetí rozširuje potrebu odbornej prípravy na rôzne skupiny odborníkov vrátane policajtov, právnikov a služieb na podporu obetí s cieľom umožniť im rozpoznať obeť a zaobchádzať s nimi ohľaduplným, profesionálnym a nediskriminačným spôsobom.

Z výskumu vyplýva, že odborníkom vo všetkých oblastiach súdnictva zameraného na deti chýba príslušná špecializácia a odborná príprava na prácu s deťmi. Právnicki uvádzajú, že by im pomohla odborná príprava o tom, ako pracovať s deťmi, zatiaľ čo sociálni pracovníci by mali absolvovať odbornú prípravu o právnych predpisoch týkajúcich sa detí. Podľa odborníkov je odborná príprava dostupná v obmedzenej miere a hlavne na základe dobrovolnosti. Konzistentnej účasti na vzdelávacích programoch navyše bránia nedostatok času a zdrojov. Rozpočtové prostriedky na odbornú prípravu sa znížili a účasť v mnohých prípadoch závisí od toho, či je bezplatná.

Dokonca aj v prípade iných zavedených ochranných opatrení výsledkom nedostatočnej špecializácie a odbornej prípravy odborníkov pracujúcich s deťmi bývajú často nevhodné postupy, ktoré môžu deťom spôsobiť emocionálnu a fyzickú ujmu. Má to vplyv aj na zohľadňovanie práv detí počas celého konania. Respondenti hodnotia správanie odborníkov k deťom oveľa pozitívnejšie, ak absolvovali odborné vzdelávanie. Napríklad sociálni pracovníci konštatovali, že policajti vo Fínsku, ktorí absolvovali povinnú odbornú prípravu v oblasti vypočúvania detí, sú pri výsluchoch detí vysoko kompetentní. Odborníci tiež uviedli, že vďaka odbornému vzdelávaniu si môžu posilniť svoje existujúce zručnosti a znalosti technik. Obdobne deti pozitívnejšie hodnotili odborníkov, ktorí patrili k skupinám, ktoré absolvovali systematickejšiu odbornú prípravu. Deti napríklad hodnotia pozitívnejšie sociálnych pracovníkov, u ktorých je väčšia pravdepodobnosť, že majú príslušné odborné vzdelanie a skúsenosti, než u právnikov, ktorým často chýbajú skúsenosti s prácou s deťmi.

Vo všeobecnosti by mali byť odborníci vyškolení tak, aby pristupovali k potrebám detí citlivo a rozumeli tiež ich pocitom a želaniam. Odborníci by mali tiež deťom umožniť a povoliť prijímať informované rozhodnutia pri výbere dostupných procesných záruk.

Stanovisko agentúry FRA č. 28

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby všetci odborníci v kontakte s deťmi absolvovali odbornú prípravu v oblasti práv dieťaťa, verbálnej a neverbálnej komunikácie a jazyku, ktoré zohľadňujú potreby detí, vývoja dieťaťa a právnych predpisov v oblasti trestného a občianskeho práva týkajúcich sa dieťaťa. Odborníci by mali byť vyškolení, aby dokázali identifikovať meniace sa potreby detí v rôznych vekových skupinách a dokázali ich tak primerane riešiť a komunikovať s deťmi. Malo by sa podporovať všeobecné a špeciálne vzdelávanie sudcov a prokurátorov. Odborná príprava by mala byť povinná pre odborníkov v prvej línii, napr. policajtov a zamestnancov súdu. Mali byť sa vypracovať osobitné vzdelávacie moduly zamerané na rôznych odborníkov vzhľadom na ich funkciu.

Stanovisko agentúry FRA č. 29

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby vypočúvanie detí vykonávali len vyškolení odborníci a aby odborná príprava v oblasti vypočúvania detí bola pre odborníkov povinná a kontinuálna. To znamená zaistenie viacerých príležitostí na vzdelávanie, zvýšenie počtu odborníkov vyškolených na vypočúvanie detí a prítomnosť špecializovaných vyškolených odborníkov počas vypočúvaní. Odborníci, ktorí vypočúvajú deti, musia byť špeciálne vyškolení v oblasti vhodných techník vypočúvania, existujúcich usmernení o vypočúvaní detí a o príslušnom právnom základe.

Stanovisko agentúry FRA č. 30

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby všetci odborníci v kontakte s deťmi boli vyškolení tak, aby vedeli vhodne informovať deti po obsahovej aj formálnej stránke, ako aj vysvetliť všetky prvky konaní spôsobom zohľadňujúcim potreby detí a aby si vedeli overiť, či ich deti pochopili. Toto by tiež mohlo deťom umožniť prijímať informované rozhodnutia o ich účasti na súdnom konaní.

Stanovisko agentúry FRA č. 31

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť organizovanie odbornej prípravy na vnútroštátnej úrovni, aby mali všetci odborníci rovnaké príležitosti na vzdelávanie a tak pomôcť zabrániť nerovnakému zaobchádzaniu s deťmi podľa toho, kde žijú. Odbornú prípravu by mal dopĺňať dohľad a multidisciplinárna výmena postupov medzi odborníkmi. EÚ by mala zároveň poskytovať stimuly členským štátom na odbornú prípravu odborníkov a podporu výmeny sľubných postupov v rámci členských štátov a medzi nimi, ako aj vypracovanie modulov odbornej prípravy EÚ.

Multidisciplinárna spolupráca

Odborníci tvrdia, že na zabezpečenie súdnictva zohľadňujúceho potreby detí je pre jednotlivých zúčastnených odborníkov zásadné koordinovať svoje úsilie a spolupracovať vo všetkých fázach konania. Keď odborníci na prípade spolupracujú, hodnotia deti ako lepšie pripravené, informované a podporované, čo znamená, že je uľahčená účasť detí a lepšie je zabezpečená ich ochrana.

Respondenti sú toho názoru, že chýbajú koordinačné mechanizmy medzi odborníkmi. Výsledkom sú prietahy v konaní a neharmonizované postupy. Prevláda všeobecný názor, že koordinácia by sa mohla zlepšiť vypracovaním operačných postupov. Odborníci v tejto súvislosti pozitívne hodnotia také postupy ako používanie tandemových poručníkov vo Fínsku a v Spojenom kráľovstve, špecializované multidisciplinárne zdravotnícke jednotky v Chorvátsku, Francúzsku, Španielsku a formálne modely multidisciplinárnej spolupráce, ako napríklad mníchovský model v Nemecku.

Odpovede detí potvrdzujú odporúčania odborníkov týkajúce sa podpory koordinácie na účely zníženia možných negatívnych dôsledkov pre deti, ako napríklad opakované vypočúvania a nedostatočné procesné záruky a informácie.

Stanovisko agentúry FRA č. 32

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby profesijné združenie a iné relevantné subjekty podporovali inštitucionálnu spoluprácu a multidisciplinárny prístup. Na posilnenie spolupráce by sa mali presadzovať aj štandardné operačné postupy medzi odborníkmi.

Dostupnosť zdrojov

Odborníci opakovane konštatovali, že pridelené ľudské a finančné zdroje sú nedostatočné. Sudcovia a sociálni pracovníci čelia vysokému pracovnému zaťaženiu a je ich nedostatok. Pridelené zdroje nezodpovedajú zaťaženiu množstvom prípadov, ani potrebám detí, ktoré sú účastníkmi konaní. Dokonca aj v krajinách s vnútroštátnymi legislatívnymi rámcami, ktoré sa považujú za prepracované, sa na úsporné opatrenia nahliada ako na potenciálne ohrozenie uplatňovania týchto rámcov alebo opatrení, ktoré sú základom existujúcich osvedčených postupov. Na potrebu primeraných zdrojov – a ich nedostatok – poukazuje nízky počet detí, ktoré uvádzajú, že dostali informačné materiály vhodné pre deti alebo boli vypočúvané na miestach zohľadňujúcich ich potreby. Význam citlivého profesionálneho správania na zabezpečenie konaní zohľadňujúcich potreby detí by sa nemal podceňovať.

Stanovisko agentúry FRA č. 33

Členské štáty EÚ a prípadne EÚ by mali zabezpečiť, aby boli dostupné primerané zdroje na uspokojenie potrieb detí vo všetkých typoch súdnych konaní z hľadiska obsahu aj času. Ľudské a finančné zdroje je potrebné vhodne prideliť tak, aby miesta na výsluchy boli vybavené fungujúcimi záznamovými technológiami a aby boli vypracované a distribuované usmernenia a protokoly, ako aj informačné materiály zohľadňujúce potreby detí. Súvisiace náklady možno znížiť regionálnymi výmenami vypracovaných materiálov alebo využívaním miest na vypočúvanie rôznymi subjektami. Poskytnúť by sa mali ďalšie finančné zdroje na sprístupnenie podporných služieb a na podporu odbornej prípravy s multidisciplinárnym prístupom a na koordináciu odborných pracovníkov.

Na súdnych konaniach v rámci celej Európskej únie (EÚ) sa každý rok zúčastňuje okolo 2,5 mil. detí v dôsledku rozvodu rodičov alebo ako obeť alebo svedkovia trestnej činnosti. Aj keď ich efektívna účasť v týchto konaniach je zásadná pre zlepšenie fungovania súdnictva, zaobchádzanie s deťmi v súdnych systémoch je naďalej znepokojujúce. Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA) skúmala do akej miery sú práva dieťaťa na vypočutie, na informovanosť, na ochranu a nediskrimináciu plnené v praxi. To zahŕňalo rozsiahle rozhovory s odborníkmi aj s deťmi, ktoré boli účastníkmi súdneho konania. V prvej správe boli uvedené názory odborníkov. Táto správa je zameraná na hľadiská detí s tým, že sa uvádzajú ich názory na faktory, ktoré bránia ich plnej účasti, a na úsilie, ktoré môže pomôcť pri prekonávaní týchto prekážok. Podobne ako v prvej správe sa v nej zdôrazňuje, že na to, aby súdnictvo skutočne zohľadňovalo potreby detí v celej EÚ, je potrebné vykonať ešte veľa práce.

Ďalšie informácie:

Celé znenie správy *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States* nájdete na adrese: <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-childrens-view>

Ďalšie publikácie agentúry na túto tému:

- FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxembourg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens> a zhrnutie tejto správy <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-summary> (k dispozícii v 24 jazykoch)
- FRA-ECtHR (2016), *Príručka o európskom práve týkajúcom sa práv dieťaťa*, Luxembourg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/handbook-european-law-child-rights> (k dispozícii v 22 jazykoch)
- FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, Luxembourg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims>
- FRA (2015), *Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU*, Luxembourg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/children-disabilities-violence> a zhrnutie tejto správy, <http://fra.europa.eu/en/violence-children-disabilities-eu-summary> (k dispozícii v 24 jazykoch)
- FRA (2014), *Opatrovníctvo pre deti bez rodičovskej starostlivosti – Príručka na posilnenie opatrovníckych systémov s cieľom uspokojiť osobitné potreby detských obetí obchodovania s ľuďmi*, Luxembourg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship> (k dispozícii v 23 jazykoch)
- FRA (2013), *Child rights indicators in the field of family justice*, podkladový dokument, <http://fra.europa.eu/sites/default/files/child-friendly-justice-indicators-v1-o.pdf>

Prehľad aktivít agentúry FRA týkajúcich sa práv dieťaťa sa uvádza na: <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

Úrad pre publikácie

© Agentúra Európskej únie pre základné práva 2017
Foto: © FRA

Print: ISBN 978-92-9491-471-2, doi:10.2811/929456
PDF: ISBN 978-92-9491-483-5, doi:10.2811/314999

FRA – AGENTÚRA EURÓPSKEJ ÚNIE PRE ZÁKLADNÉ PRÁVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko
Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency